

Aika mies – jopa akateemikoksi!

Seppo Zetterberg

Olli Lehto: *Korkeat maailmat. Rolf Nevanlinnan elämä.* Otava 2001, 317 sivua.

Akateemikko Olli Lehto on kirjoittanut sujuvan elämäkerran opettajastaan akateemikko Rolf Nevanlinnasta. Tämän rikas ja monelle suunnalle haaronut elämä eittämättä tarjoaa mainion juonen värikkääseen kronikkaan. Vuonna 1895 syntynyt ja 1980 kuollut Nevanlinna heijastelee prisman tavoin paitsi – ja tie-

tenkin – vuosisadan matemaattisen tutkimuksen kehitystä myös aikakautensa poliittisten konjunktuurien ja kulttuurin syklien muuttumista.

Lehto aloittaa laajalla ja tarpeellisella Neoviusten suvun vaiheiden esittelyllä ja tämän kautta dokumentoi kuuluisaa havaintoa Neovius-Nevanlinnan suvun matemaattisista lahjoista. Kantaisä tässä mielessä oli Rolf Nevanlinnan isoisän isä, 1833 kuollut Adolf Neovius

ja etenkin tämän puoliso Charlotta Burgman, suvun matemaattinen kantaäiti, jonka kuuden pojan joukossa ensi kertaa ilmenivät suvun matemaattiset lahjat. Näistä pojista ovat läh- töisin suvun kaikki matemaatikot.

Rolf syntyi Joensuun lyseon luonnonopin lehtorin Otto Neoviuksen poikana, jonka opin- tie alkoi Vatasen valmistavassa koulussa. Kou- lunkäynti takkuili, ja vasta aivan sen lopussa Rolf kiinnostui matematiikasta. Sen sijaan mu- siikin maailma aukeni hänelle varhain, ja eri- tyisen mieluisa oli Jean Sibelius.

Kesällä 1913 tuore ylioppilas luki Ernst Lin- delöfin teoksen *Johdatus korkeampaan ana- lyyysiin*, ja tästä urkenikin matemaatikon ura. ”Tieteen maailma avautui ja otti minut koko- naan valtoihinsa.” Keväällä 1919 Nevalinna väitteli tohtoriksi, ja jo väitöskirjassaan hän vannoi pian hänen tavaramerkeikseen tullei- den piirteiden nimiin: teos oli lukijaystävälli- nen ja muodoltaan viimeiseen saakka hiottu.

Samaa viimeistelyn tärkeyttä Nevalinna korosti myös elämäkertansa kirjoittajalle, kun tämän väitöskirja oli valmistumassa. Rivi rivil- tä se käytiin lävitse, ja mestari korosti lausei- den selkeyden ja täsmällisyyden merkitystä julistaen pannaan hämärän epämääräisyyden, turhan lavertelun ja tyhjän mahtipontisuuden. Lehto valitteleekin aivan oikein sitä, että ny- kyisen kiireisen elämänrytmin ja tulostavastuun aikana viimeistelyyn esitykseen ei enää kiin- nitetä samalla tavalla huomiota kuin aikai- semmin.

Tietenkin tekee mieli heti kysyä, miten Ne- vanlinnan omat ja hänen Lehdollekin opetta- mansa opit ovat pitäneet pintansa käsillä ole- vassa teoksessa. Vastaus on helppo. Harvoin nykymaailmassa enää saa käsiinsä näin lukija- ystävällistä ja viimeistelyä kirjaa. Kieli on kir- kasta ja ilmeikästä – suomennoksia myöten – ja esitystapa erinomaisen sujuvaa.

Kohta tohtoriksi valmistumisensa jälkeen kesällä 1919 Rolf Nevalinna solmi avioliiton serkkunsa Mary Selinin kanssa. Niukan toi- mentulon tuore aviomies ja pian jo per- heenisä hankki aluksi Uuden Yhteiskoulun matematiikan opettajana ja sen rinnalla va- kuutusyhtiö Salamassa. Matematiikan jatko- tutkimukset vetivät puoleensa, mutta kun aika ei tahtonut antaa myöten, nuori aviomies sa- noutui määrätietoisesti irti uuden kodin pys- tyttämispuuhista ja julistautui avuttomaksi käytännön toimiin. Lehto arvelee, että väite saattoi olla taktinen veto, mutta joka tapauk- sessa tuolloin omaksuttu asenne muuttui

myöhemmin elämässä aidoksi avuttomuudek- si.

1920-luku oli Nevalinnan intensiivistä luomiskautta ja synnytti hänen maailmanmai- neensa. Luento- ja esitelmäkutsuja tuli suun- nalta jos toiseltakin, ja yhteydet pohjois- maiisiin, saksalaisiin ja ranskalaisiin kollegoi- hin sakenivat. Vuonna 1926 Nevalinna nimi- tettiin Helsingin yliopiston matematiikan pro- fessoriksi, ja pari vuotta myöhemmin hänelle jo tarjottiin professuuria niin Zürichistä kuin Stanfordinista. Helsinki kuitenkin piti pintansa.

Saksan varjossa akateemikoksi

Turha kieltää, ettenkö olisi tarttunut Olli Leh- don Nevalinna-elämäkertaan epäluuloisena. Kun matematiikan akateemikko kirjoittaa ma- tematiikan akateemikosta, joka vielä on hänen yliopistollinen opettajansa, on tarjolla ainakin kaksi suurta vaaraa. Ensimmäinen on se, että kirjoitetaan Rolf Nevalinnan elämäkerta tä- män jalkojen juuresta nähtynä, siis ihannoiva biografia. Tämän vaaran Lehto on tykkänään torjunut. Teksti on monin paikoin kirpeän kriittistä ja valottaa myös kohteensa nurjia puolia sekä inhimillisiä ja tieteellisiä heik- kouksia.

Toinen väijyvä vaara on liiallinen spesiaali- tieto. Tämänkin Lehto on välttänyt. Esitelles- sään Nevalinnan teorioita ja yleensäkin koko matematiikan tutkimuksen maailmaa Lehto sopivasti pelkistää ja asettaa kohteensa sekä tämän teorian ja saavutukset oikealle paikal- leen eikä liioin keikaroi alan spesialiteeteilla.

Eikä kirjoittaja sijoita kohdettaan pelkäs- tään matematiikan kenttään vaan myös kul- loinkin vallitsevaan poliittiseen tilanteeseen. Tässäkin taustoituksessa Lehto onnistuu hy- vin, olkoonkin, että joissakin kohdin lukija toi- voo kuulevansa enemmän Nevalinnan omas- ta osuudesta, jopa hänen oman äänensä kaut- ta.

Rolf Nevalinnasta piirretty karismaattisen miehen kuva. Hänen oli helppo solmia ihmis- suhteita, hän oli ulospäin suuntautunut, ja hä- nessä oli vetovoimaa – myös naisiin. Kohteen- sa naisuuksia Lehto käsittelee monipuolisesti ja avoimesti – ja kyllähän näissä ”eskapadeis- sa” käsittelemistä riittikin. Nevalinnojen seu- raelämä oli vilkasta, ja he olivat siinä täysillä mukana kiinnittämättä huomiota siihen, riitti- vätkö varat vai eivät. Rolf Nevalinna oli

myös auttavainen, oli sitten kyseessä koulu-matematiikassa heikko parturin poika tai tutkijanuraansa aloitteleva akateeminen nuori.

Kun 1920-luku oli ollut Nevanlinnalle matematiikan suvereenisti hallitsemaa aikaa, seuraava vuosikymmen merkitsi hänen yhteiskunnallista aktivoitumistaan. Sitä leimasi suomen kielen ja suomalaisen mielen ponnekas viljeleminen ja isänmaallisuuden korostaminen. Lehto kuvaa seikkaperäisesti Nevanlinnan pitkälle myönteistä suhdetta nousevaan Hitlerin Saksaan. Taustaksi on muistettava Nevanlinnan äidin saksalainen sukutausta sekä saksalaisen kulttuurin – ei vähiten sikäläisten kollegoiden takia – vanhastaan vahva asema matemaatikon ajatusmaailmassa. Tärkeä osasyy oli myös kommunismin uhka.

Välirauhan ja jatkosodan aikana saksalais-sympatiat pääsivät estottomammin esille, ja Nevanlinna ylisti niin Saksan johtajia kuin kansallissosialistista ideologiaa. Hän oli myös perustamassa Suomen Valtakunnan Liittoa ja toimi SS-vapaaehtoistoimikunnan puheenjohtajana.

Merkittävä matemaatikko ja nyt myös poliittinen toimija Rolf Nevanlinna valittiin Helsingin yliopiston rehtoriksi kolmivuotiskaudeksi 1941–44 ja sen jälkeen uudelleen vuosiksi 1944–47. Kun sodan päättyminen nosti ääri-vasemmiston poliittiseksi voimatekijäksi, rehtori kuitenkin sai 1945 lähteä.

Kaiken kaikkiaan pari kolme sodanjälkeistä vuotta merkitsivät Rolf Nevanlinnan elämässä todellista *Sturm und Drang* -vaihetta. Naissuhteissaan hän eli väkevän draaman aikaa, 1946 hän kutsusta siirtyi professoriksi Zürichiin, ja 1947 oli vuorossa Suomen Akatemian perustaminen ja saksalaissuuntauksen puolesta sodan aikana liputtaneiden akateemikkokandidaatien voimakas julkinen kritisoiminen. Nevanlinna sai kyytiä erityisesti eduskunnan puhemiesmieheltä Urho Kekkoselta, mutta tuli kuitenkin seuraavana vuonna nimitetyksi akateemikon virkaan.

Vaikean ratkaisun edessä oleva Nevanlinna teki päätöksen, jonka seurauksena hänellä oli 1948–63 kaksi työpaikkaa: Suomen Akademia ja Zürichin yliopisto. Lehdon mielestä tällaista ratkaisua saattoi moraaliselta kannalta arvostella, mutta matematiikan kannalta Nevanlinnan kaksi työpaikkaa oli onnellinen ratkaisu.

Yksi tietemme huippuja

Rolf Nevanlinna ei ollut ”pelkkä” matemaatikko, vaan hän oli kiinnostunut kulttuurista laaja-alaisesti. Lehto osoittaa selvästi, että niin kauan kuin matematiikka hallitsi Nevanlinnan luovaa toimintaa, muut harrastukset olivat taka-alalla, mutta ne tulivat esille sitä mukaa kuin matemaattisen tutkimustyön intensiteetti väheni. Hän nousikin 1960-luvulta lähtien Suomessa näkyväksi kulttuurivaikuttajaksi, joka otti kantaa mitä moninaisimpiin kysymyksiin ja jonka ääntä myös kuunneltiin – ei tosin kaikkialla.

Esimerkiksi Suomen tietokoneaikakauden avauksessa 1954 Nevanlinna oli keskeisesti mukana ”matematiikkakonekomitean” puheenjohtajana, ja erilaiset matemaattisen alan järjestöt ja kongressit olivat jo vanhastaan olleet hänen heiniään. Suomen tiedepoliittisessa keskustelussa hänen äänensä kuului siksikin, että välien parannuttua hän oli Kekkonen tiedepoliittisia taustahahmoja.

Asettaessaan Rolf Nevanlinnan paikalleen matematiikan kentässä Olli Lehto päätyy seuraavanlaiseen arvioon: Nevanlinnan viitekehystenä oli 1900-luvun ensimmäinen puolisko, jolloin hän oli matemaattisesti erittäin aktiivinen ja menestyksellä. Hänen erityisalalanaan funktioteoriolla oli silloin tärkeä asema matematiikassa, ja 1920-luvulta lähtien Nevanlinnaa pidettiin tällä alalla yhtenä maailman johtavista tutkijoista. ”Rolf Nevanlinna oli suuri nimi 20. vuosisadan alkupuolen matematiikassa. Hän on yksi tietemme huippuja.”

Olli Lehto on piirtänyt luistavan populaarielämäkerran Rolf Nevanlinnasta ja tämän aikakaudesta. Teoksen sivuilta piirtyy empaattinen mutta sopivan kriittinen kuva matematiikan suurmiehestä, joka monine heikkouksiineen oli myös tavallinen kuolevainen.

Historiantutkimuksen ammattilaisena olisin toivonut, että Lehto olisi käyttänyt sinänsä laajaa lähde- ja kirjallisuuspohjaansa läpinäkyvämmiin, niin että lukija olisi tiennyt, minkälaiseen lähteeseen mikin tieto perustuu ja näin voinut arvioida lähteen painoarvoa. Rolf Nevanlinnan oman äänen olisi myös suonut kuvan kirjan sivuilta voimakkaammin. Lie-neekö primaarilähteiden vähäisyys ollut syytä tähän puutteeseen?

Kirjoittaja on Jyväskylän yliopiston yleisen historian professori.